

UV VÄST RAPPORT 2010:6

ARKEOLOGISK UTREDNING

Boplatslämningar, odlingsrösen och röseliknande lämningar vid Volvo PV

Arkeologisk utredning inför planerad detaljplaneläggning

av fastigheten Sörred 7:3 i Göteborgs kommun

Bohuslän, Björlanda socken, Sörred 7:3, RAÅ 602 och 603

Petra Nordin

UV VÄST RAPPORT 2010:6

ARKEOLOGISK UTREDNING

Boplatslämningar, odlingsrösen och röseliknande lämningar vid Volvo PV

Arkeologisk utredning inför planerad detaljplaneläggning

av fastigheten Sörred 7:3 i Göteborgs kommun

Bohuslän, Björlanda socken, Sörred 7:3, RAÄ 602 och 603

Dnr 421-4207-2009

Petra Nordin

Riksantikvarieämbetets arkeologiska uppdragsverksamhet

UV Väst

Kvarnbygatan 12

431 34 Mölndal

Tel.: 010-480 81 90

Fax: 010-480 82 13

e-post: uvvast@raa.se

e-post: foramn.efternamn@raa.se

www.arkeologiu.se

© 2010 Riksantikvarieämbetet

UV Väst Rapport 2010:6

ISSN 1404-2029

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket, 801 82 Gävle. Dnr L 1999/3.

Kartor är godkända från sekretessynpunkt för spridning.

Lantmäteriverket 2010-02-03. Dnr 601-2010/342.

Bildredigering Lena Troedson

Layout Lena Troedson

Omslag Schaktning invid en gärdesgård inom den södra delen
av utredningsområdet. Foto: Petra Nordin.

Tryck/utskrift Intellecta Infolog, Göteborg 2010

Innehåll

Inledning	5
Topografi och fornlämningsmiljö	5
Historiska kartor	9
Målsättningar och metod	10
Resultat	10
Boplatsyta I, RAÄ 603 i Björlanda socken	10
Boplatsyta II, RAÄ 602 i Björlanda socken	13
Odlingsrösen och röseliknande lämningar – vad representerar de egentligen?	14
Åtgärder	15
Referenser	15
Administrativa uppgifter	17
Bilagor	18
Bilaga 1a. Schaktplan	18
Bilaga 1b. Schaktbeskrivningar – Bohuslän, Björlanda socken, Sörred 7:3, RAÄ 602 och 603	19
Bilaga 2. Lista över arkeologiska objekt (anläggningar) – Bohuslän, Björlanda socken, Sörred 7:3, RAÄ 602 och 603	21
Figurförteckning	23

Fig. 1. Utsnitt ur GSD-Sverigekartan med platsen för utredningen markerad.

På uppdrag av Volvo Real Estate Group AB, och enligt beslut fattat av länsstyrelsen i Västra Götalands Län, har Riksantikvarieämbetets arkeologiska uppdragsverksamhet UV Väst under tre dagar i december 2009 utfört en utredning inom fastigheten Sörred 7:3 på Hisingen. Vid utredningen upptäcktes förhistoriska boplatzlämningar och fynd. Fem odlingsrösen och tre röseliknande lämningar upptäcktes också.

Inledning

På uppdrag av Volvo Real Estate Group AB och enligt beslut fattat av länsstyrelsen i Västra Götalands Län har Riksantikvarieämbetets arkeologiska uppdragsverksamhet UV Väst under tre dagar i december 2009 utfört en utredning inom fastigheten Sörred 7:3 på Hisingen i Göteborg.

Vid den arkeologiska utredningen upptogs sammanlagt 41 sökschakt för att finna fornlämningar. En förhistorisk boplatz och lämningar från medeltid/ nyare tid påträffades främst i åkermarkerna söder och väster om omgivande bergspartier. Boplatzen har mätts in som två polygoner. Polygonerna har registrerats som RAÄ 602 och 603 i Björlanda socken. UV Väst rekommenderar att de båda boplatzytorna bör förundersökas inför kommande exploatering.

Topografi och fornlämningsmiljö

Utredningsområdet är beläget på den södra delen av ön Hisingen i Göteborgs kommun. Området, som är beläget cirka 12 till 25 meter över havet, karaktäriseras av skogsbevuxen bergsterräng som i väster avlöses av lägre belägna åkermarker. På bergens syd, väst och norrsluttningar ner mot åkrarna i väster upptäcktes förhistoriska boplatzlämningar och lämningar från nyare tid.

Den södra delen av Hisingen är idag hårt exploaterad och utredningsområdet omges av industrier. Norr och väster om området ligger Volvos fabriker. Direkt väster om utredningsområdet har man nyligen byggt en anläggning för Bilprovningen. I öster har Vikans stenkross omdanats landskapet med sin täktverksamhet. I söder återfinns raffinaderier som Shell och Koppartrans.

I ett förhistoriskt perspektiv är undersökningsytan belägen vid den sydöstra mynningen av det så kallade Syrahålasundet, som existerade för några tusen år sedan då vattenlinjen stod 6 till 10 meter högre än i dag. Utmed Syrahålasundet ligger stensättningar och rösen samt boplatzlämningar. På en av boplatserna har man bland annat kartlagt ett hus från yngre bronsålder (Andersson 2005). I sundet har man funnit en träbåt/stockbåt, som har daterats till slutet av förromersk järnålder.

Någon kilometer norr ut ligger Röra gamla bytomt (Björlanda 429). Både norr och väster om utredningsområdet finns det (eller har det fun-

Fig. 2. Utsnitt ur Blå kartan, blad 61 Göteborg, med platsen för utredningen markerad. Skala 1:100 000.

nits) registrerade stensättningar (närmast ligger stensättningen Björlanda 288), rösen och resta stenar (Björlanda 149, Lundby 285). Den resta stenen inom fornlämningen Björlanda 149 är troligtvis en rest av ett gravfält med resta stenar.

Öster om utredningsområdet ligger en boplats (Björlanda 290) där man har dokumenterat ett av klappersten överlagrat och svallat material från mellanmesolitikum (Fynd-rapporter 1970 I). Ytterligare öster ut har man vid en förundersökning dokumenterat boplatser med lämningar från stenålder, brons- och järnålder (Nordin 2009). Vid gården Halvorsäng, som är belägen på en nivå av 9 meter över havet och 1,5 kilometer öster om utredningsområdet, fann man vid en förundersökning anläggningar från romersk järnålder, medeltid och nyare tid (Nordin 2008b).

Söder om exploateringsområdet ligger boplatserna Björlanda 291, 376 och 377. De är registrerade stenåldersboplatser belägna i sydsluttningar ner mot Göta Älvs norra strand. Ytterligare söder ut ligger Arendal. Vid förundersökningar på halvön har man dokumenterat ett flintmaterial från hensbacka till neolitikum (Bramstång 2006). Det finns också en hällristning (Lundby 316) på den östra sidan av Arendal.

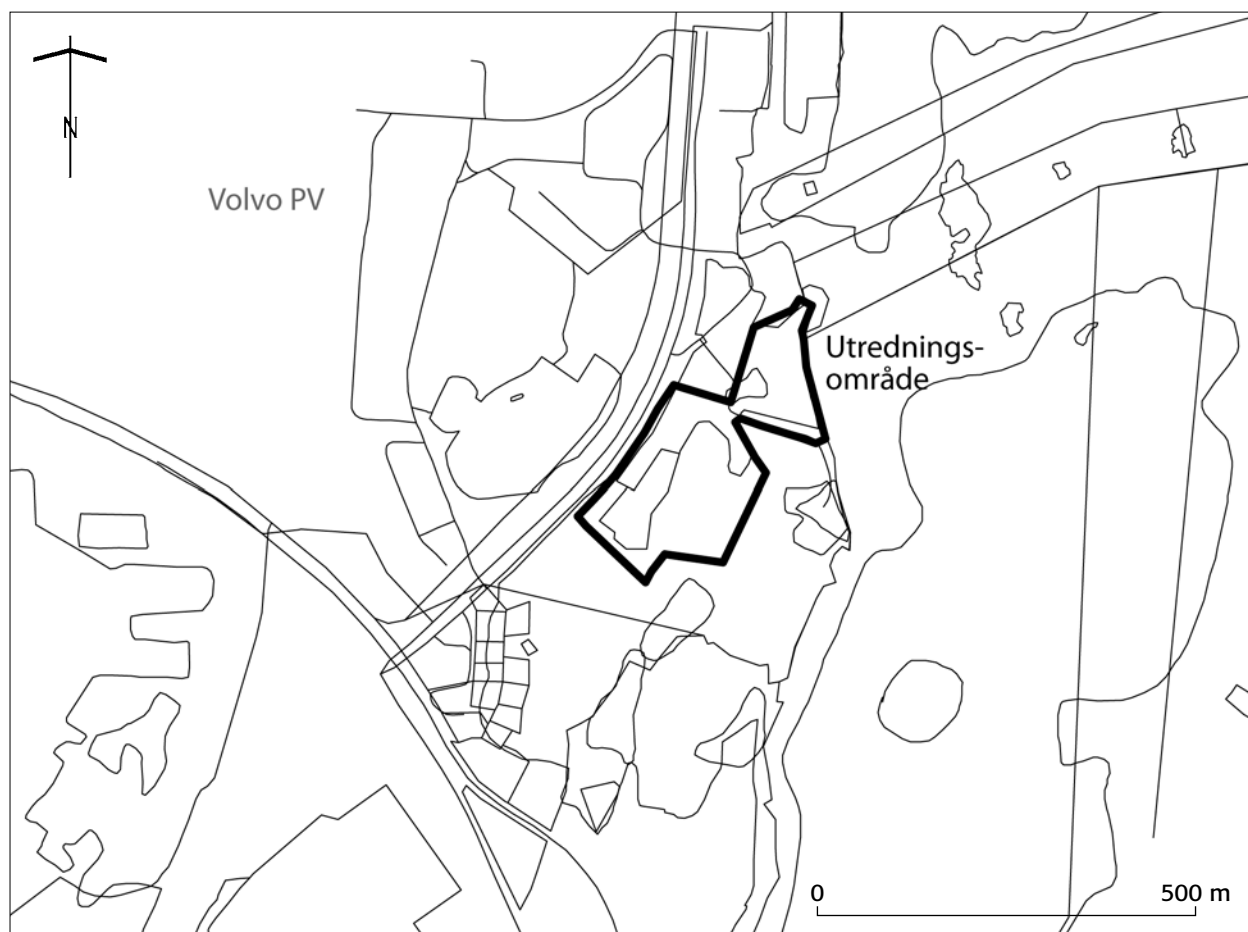

Fig. 3. Utsnitt ur Fastighetskartan, blad 7B 1c, med utredningsområdet markerat. Skala 1:10 000.

Fig. 4. Miljöbild tagen från nordnordöst över åkermarken i den södra delen av utredningsområdet. Foto: Petra Nordin.

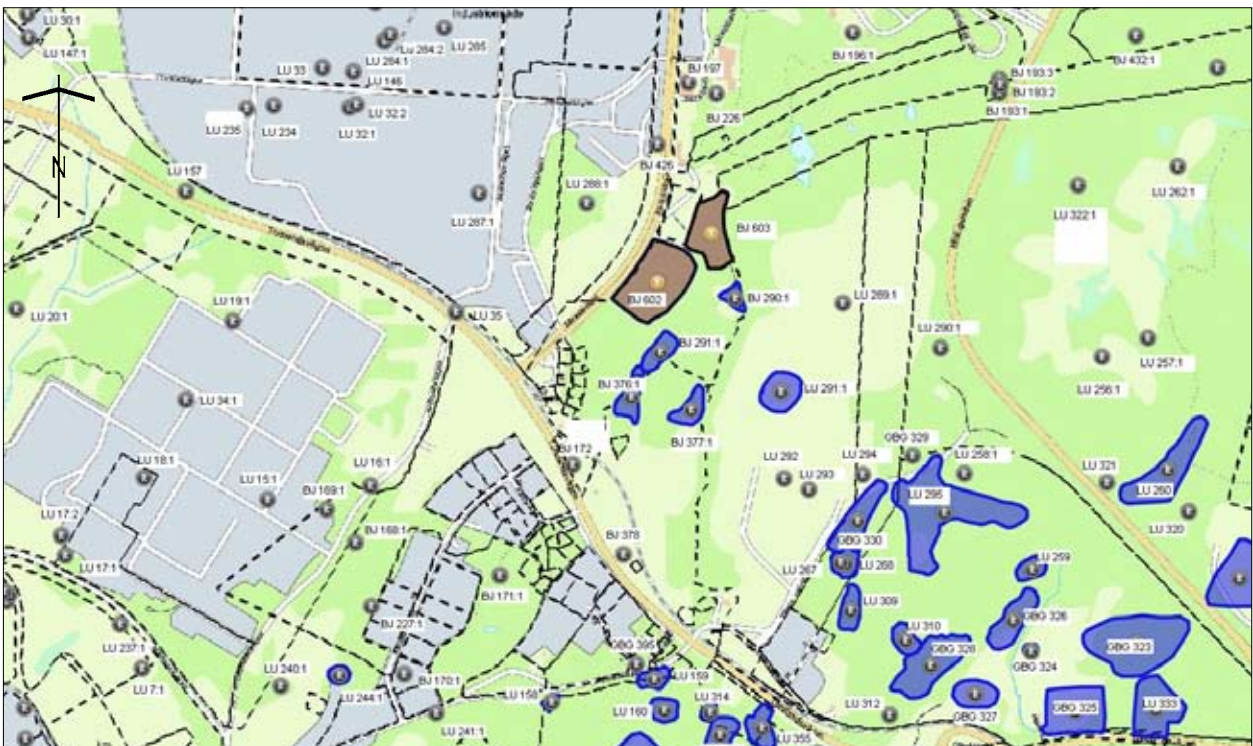

Fig. 5. Utdrag ur FMIS (Fornminnesregistret). De nyupptäckta fornlämningarna har fått beteckningarna RAÅ 602 och 603 i Björlanda socken.

Historiska kartor

Sörred omnämns för första gången 1388 (Lindroth 1936). På storskifteskartan från 1759 framgår att undersökningsområdet brukades som utmark. Några gula fält på enskifteskartan från 1814 vittnar om att man har omvandlat delar av utmarken till åker inom den södra delen av utredningsområdet. På samma karta finns tre små runda och vita markeringar invid åkern. Åkerns östra kortsida har anpassats till att undvika den längst i väster

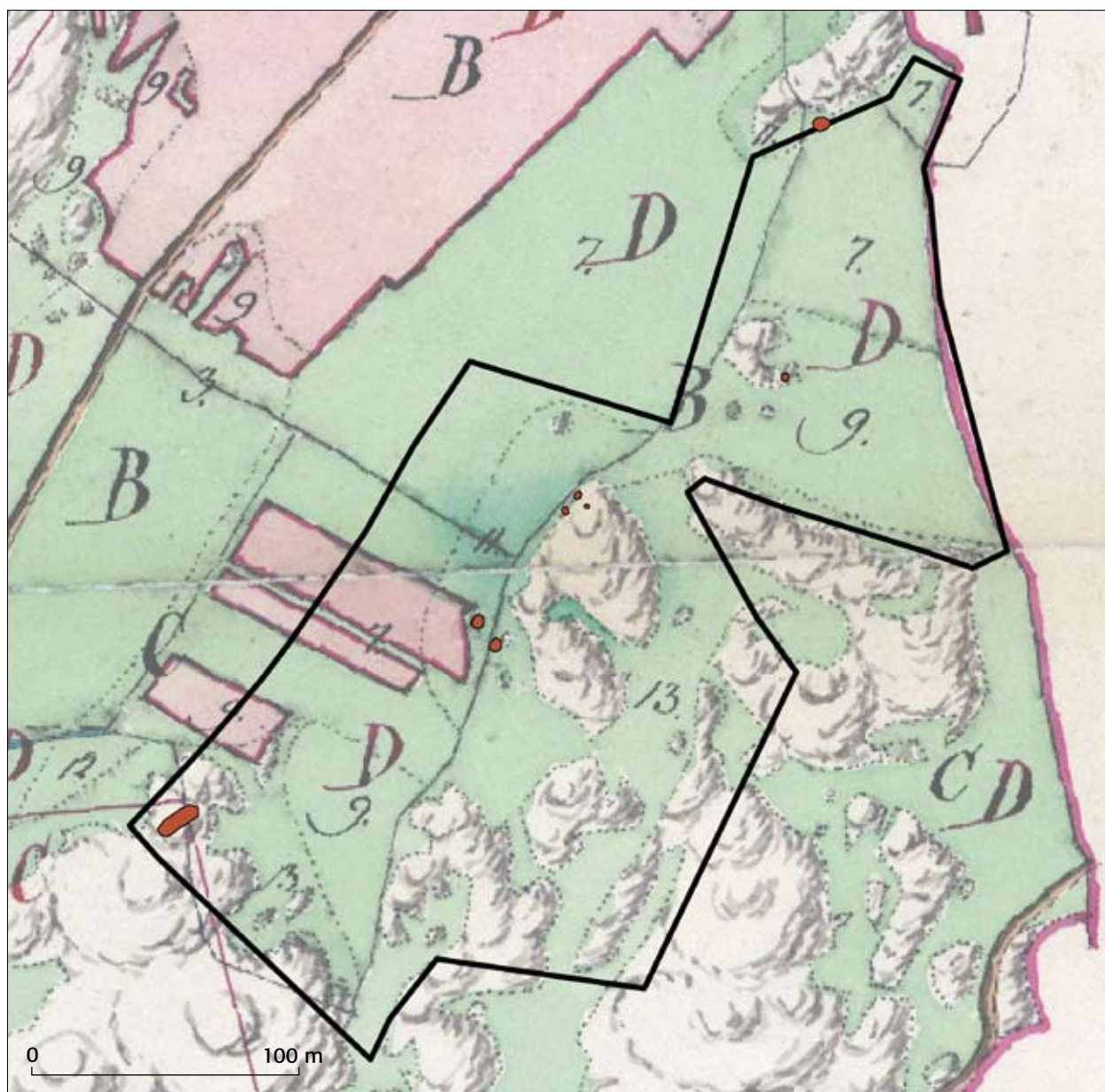

Fig. 6. Rektifierad karta från 1814 över Sörreds ägor. På kartan är utredningsområdet markerat. De fem odlingsrösen och de tre röseliknande lämningarna är inlagda som röda fyllda prickar på kartan. Två av de vid utredningen inmätta anläggningarna finns markerade som vita runda ringar på kartan från 1814. Skala 1:2500.

belägna runda formationen. Två av de runda markeringarna observerades som röse respektive rest av röse/flerskiktad stenpackning vid utredningen och de båda mättes in med GPS (Global Positioning System). På Häradskartan från 1934 har i stort sett hela området förutom berg i dagen blivit uppodlat.

Målsättningar och metod

Målet med utredningen var att se om det fanns arkeologiska lämningar inom exploateringsområdet. Med hjälp av en mindre grävmaskin upptogs 41 sökschakt. Utredningsområdet är extensivt 51 700 kvadratmeter stort. En yta av 660 kvadratmeter, det vill säga 1 procent, schaktades av vid utredningen. Schakt, fynd och anläggningar mättes in med GPS och digitala data förvaras i ett intrasisprojekt på UV Väst.

En kartstudie ingick som en naturlig del i utredningen.

Resultat

Vid utredningen upptäcktes förhistoriska boplatzanläggningar främst i åkermark och i brytzone mellan åker och skogsbevuxen bergsterräng.

Boplatsen har mätts in som två polygoner, RAÄ 602 och 603 i Björlanda socken. Nedan redovisas resultatet för varje område.

Boplatsyta I, RAÄ 603 i Björlanda socken

Boplatsyta I, RAÄ 603 är belägen i norra delen av exploateringsområdet, på en nivå av 14 till 25 meter över havet. Den är cirka 150 (nord-syd)×100 (öst-väst) meter stor och omfattar en åkermark omgiven av bergssluttningar i norr, öster och söder. Invid berget i norr dokumenterades ett delvis övertorvat odlingsröse (A6), samt spridda anläggningar. Tjugo meter söderut, i den norra delen av åkermarken, dokumenterades en koncentration med anläggningar, bland annat flera stolphål, en härd, en ränna och ett förhistoriskt keramikkrärl (schakt 16). Ytterligare något längre söderut observerades ett avgränsat lerlager i schakt 12. I lerlagret noterades ett tiotal runda anläggningar som i utredningsskedet har tolkats vara spår efter stolphål. Det har troligtvis stått ett hus på platsen. Väster om schaktet återfinns ett impediment. På impedimentet ligger ett sentida odlingsröse (A2).

I schakt 18, som är beläget i den sydöstra delen av ytan, återfanns ett patinerat och delvis svallat flintmaterial i ett grusigt lager. Vid utredningen schaktade vi ner till 3 meters djup men påträffade inget av lera överlagrat material. Förutsättningarna för att finna ett mer välbevarat äldre material bör vara större invid ett berg, beläget cirka 20 meter söder om schaktet.

Inom området återfinns 23 anläggningar. Förutom två odlingsrösen och en sentida väg, observerades cirka 14 stolphål, en grop, ett kulturpåverkat lager, en ränna och en härd. Vid schaktning påträffades förhistoriska fynd såsom övrigt slagen flinta, några avslag (varav två kan vara neolitiska) och ett keramikkrärl i anslutning till sanden under matjorden. I matjorden

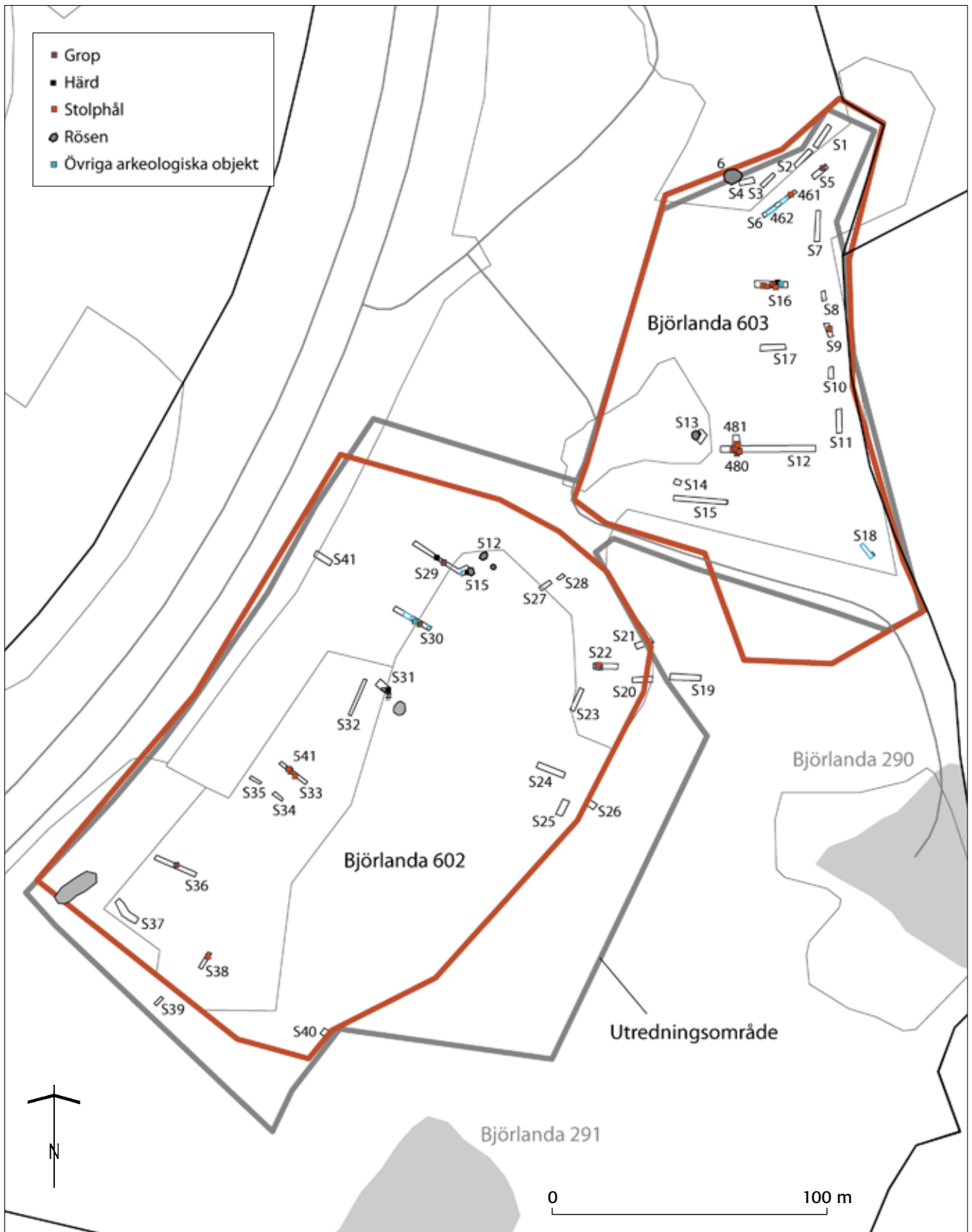

Fig. 7. Schaktplan med inmätta anläggningar. Skala 1:2000.

Fig. 8. Schakt 31 från öster. Foto: Petra Nordin.

observerades också rödgods (bland annat ett tunt gods med grov magring), lerslagg och järnslag. Fynden påträffades främst inom den norra delen av boplatsen.

Boplatsyta II, RAÄ 602 i Björlanda socken

Boplatsytan är belägen i den södra delen av utredningsområdet, på en nivå av 12–20 meter över havet. Området är ungefär 200 (nord–syd)×135 (öst–väst) meter stort och omfattar såväl högre belägna markområden mellan nord-sydligt orienterade bergspartier som lägre liggande åkermarker i väster. Till skillnad från RAÄ 603 så är antalet odlingsrösen och röseliknande lämningar fler inom RAÄ 603. Utmed berget närmast åkern i väster observerades en terrassering. Upplagd på denna återfanns tre odlingsrösen (ett ligger direkt på berg och är inte övertorvat) i norr. Ytterligare ett röse var beläget öster om en gärdesgård och 30 meter söder ut. Fem meter väster om röset återfanns en rest av ett röse/en flerskiktad stenpackning. Den senare anläggningen var inte synlig ovan mark, utan påträffades vid schaktning. Längst i sydväst

Fig. 9. Röset innanför gärdesgården fotograferat från öster. Foto: Petra Nordin.

dokumenterades ett 16 (nord-syd)×6 meter långt röse. Stenar, gärdesgårdsstolpar och taggtråd har lagts upp på ett övertorvat avlångt röse.

Totalt dokumenterades 18 anläggningar inom boplatsen. 14 anläggningar är belägna i schakten väster om berget. Bland annat två härdar, en härdrest under ett odlingsröse, ett stenlagt dike (synligt i två schakt), en stenrad/vägg(?), fem stolphål och en grop återfinns här. De flesta anläggningarna är belägna på den tidigare nämnda terrassen väster om berget eller i lerig åkermark väster om terrasseringen I åkermarken dokumenterades fem stolphål, en grop, en härd och ett mörkare lager (kulturlager?). Endast fyra anläggningar dokumenterades på markpartier mellan bergen i den östra delen: två gropar, ett stolphål och en ränna.

Invid odlingsrösen och de röseliknande lämningarna längre söderut, påträffades flest anläggningar och ett rikt fyndmaterial. Förutom övrigt slagen flinta och enstaka avslag, återfanns här lerklining, järnslag, en järnnit och bränd lera. En mynningsbit av rödgods och ett bukfragment av svartgods återfanns också på terrasseringen.

Odlingsrösen och röseliknande lämningar – vad representerar de egentligen?

Vid utredningen upptäcktes sammanlagt åtta rösen. Två av rösen är upplagda på berg. De har tolkats vara sentida odlingsrösen, som möjligtvis kan relateras till 1900-talets uppodling eller kanske till när man dikat ut åkrarna för att göra dem mindre sumpiga.

Två rösen är belägna inom boplatsen RAÄ 603. Ett av rösen är sannolikt ett sentida odlingsröse upplagt direkt på ett bergsimpediment i öster, medan det andra är upplagt nedanför bergskanten i nordost.

Inom boplats RAÄ 602 påträffades sex rösen, varav ett av dem troligtvis är ett sentida odlingsröse upplagt direkt på berget. Nedanför bergskanten ligger två rösen som är övertorvade samt beväxta med busksly och ormbunkar. De är upplagda på en terrassering.

Trettio meter längre söderut upptäcktes ett röse på den östra sidan en nord-sydligt orienterad gärdesgård. Detta röse är uppskattningsvis sex meter i diameter stort och en meter högt. Centralt i röset återfinns en grop. I den nordvästra delen av röset ses större stenar som är 0,5 meter stora. Fem meter väster om röset och gärdesgården, upptäcktes vid schaktning en flerskiktad stenpackning. Stenpackningen är inte synlig ovan mark. Både röset och stenpackningen i schaktet mättes in med GPS. Inmätningarna rektifierades mot enskifteskartan från 1814. Det visade sig att både röset och stenpackningen i schaktet finns dokumenterade för cirka 200 år sedan.

En fråga man kan ställa sig är: vad representerar odlingsrösen/de röseliknande lämningarna? Kan de vara rösen som plockats ur i samband med 1900-talets uppodling? Eller har de en gång varit stensättningar alternativt husgrunder som man har belamrat med odlingssten i samband med uppodling? Tolkningen vid en utredning är inte helt lätt. Vid förundersökningarna på E45 visade det sig att en stensättning och ett odlingsröse var två husgrunder. Den ena av husgrunderna var en smedja från 1600-talet (Nordqvist

2007, s.17ff). Vid en slutundersökning i Halland dokumenterades några sentida odlingsrösen i matjordlagret invid en boplats och ett gårdsläge från äldre järnålder (Nordin 2008a).

Faktum är att enligt 1814 års karta ska det åtminstone finnas ytterligare ett röse/en stenpackning/en husgrund/en stensättning i närheten av de två som nämnts ovan. Därför kan man mena att det är av yttersta vikt att faktiskt klargöra vad lämningarna representerar och hur stor utbredning detta område med lämningar har. Invid gårdesgården dokumenterades en stenrad med lerklining och minst två koncentrationer med lerklining och kol. Dessa lämningar ligger stratigrafiskt högre upp än en hård som upptäcktes i övergången till ljus sand. Fynden påträffades inte i något/någon av de ovan nämnda rösena, men helt klart har de stenfyllda anläggningarna tillsammans med en småstenpackning som är belägen under gårdesgården fungerat som ett skydd och därmed påverkat bevaringsförhållandena för de arkeologiska lämningarna på ett positivt sätt. Strax nordväst om resten av röset/stensättningen/husgrunden i åkern påträffades en svartgodsskärva.

När vi fotograferade miljön upptäcktes ytterligare enstensamling/ett röse. Anläggningen har formen av ett långröse (eller en husgrund?), som är 6 meter (öst–väst) brett och 16 meter långt (nord–syd) samt 1 meter högt. I den södra delen av röset återfinns sten, stängsel och taggtråd som nyligen har dumpats där. En gårdesgård löper i öst–västlig riktning strax söder om röset. I den norra delen syns knappt röset, då det är bevuxet med gräs och buskar samt är övertorvat.

Efter utredningen är det endast två av rösena som med säkerhet kan relateras till 1900-talets uppodling. De sex övriga anläggningarna bör, liksom de förhistoriska boplatslämningarna, bli föremål för en förundersökning.

Åtgärder

UV Väst rekommenderar att de upptäckta fornlämningarna RAÄ 602 och 603 bör förundersökas inför en eventuell exploatering.

Referenser

- Andersson, S. 2005. Bronsåldern Bronsgjutare och Bönder, s. 115–149. Ur Fångstfolk och Bönder. Värnamo.
- Bramstäng, C. 2006. Hensbacka i Arendal. UV Väst Rapport 2006:18.
- Fynd-rapporter, Rapporter över Göteborgs Arkeologiska Musei undersökningar 1970 I s.41–52. 12:S 7 Sörred Göteborg Boplatsområde äldre stenålder (Björlanda 290).
- Fynd-rapporter, Rapporter över Göteborgs Arkeologiska Musei undersökningar 1970 I s.55–58. 12:S 8 Sörred Göteborg Boplatsområde stenålder (Björlanda 291).
- Lindroth, H. 1936. Ortsnamnen i Göteborgs och Bohus län del IV. Hisings Härad.

- Nordin, P. 2008a. Ett gårdsläge med rötter i äldre förromersk järnålder – Förhistoriska boplatzlämningar och sentida odlingsrösen. UV Väst Rapport 2008:21.
- Nordin, P. 2008b. Romersk järnålder, medeltid och nyare tid på Halvorsängs inägor. UV Väst Rapport 2008:29.
- Nordin, P. 2009. Folkvandringstid invid Hällkistan Lundby 267. UV Väst Rapport 2009:24.
- Nordqvist, B. 2007. Förundersökning och kompletterande utredning för väg E45, sträckan Torpa–Stenröset. UV Väst Rapport 2007:21.

Administrativa uppgifter

Riksantikvarieämbetets dnr: 421-4207-2009.

Länsstyrelsens dnr: 431-87617-2009.

Riksantikvarieämbetets projektnummer: 11514.

Intrasisprojekt: V2009:036.

Undersökningstid: 1–4 december 2009.

Projektgrupp: Petra Nordin, Lisa Larsson och Christina Rosén.

Underkonsulter: Schaktcentralen i Borås.

Exploateringsyta: 5,2 hektar.

Undersökt yta: 660 kvadratmeter (mindre än 1 %).

Läge: Fastighetskartan, blad 7B 1c.

Koordinatsystem: Sweref 99, 12 grader.

Koordinater för undersökningsytans sydvästra hörn:

x 1264085,29 y 6405711,61.

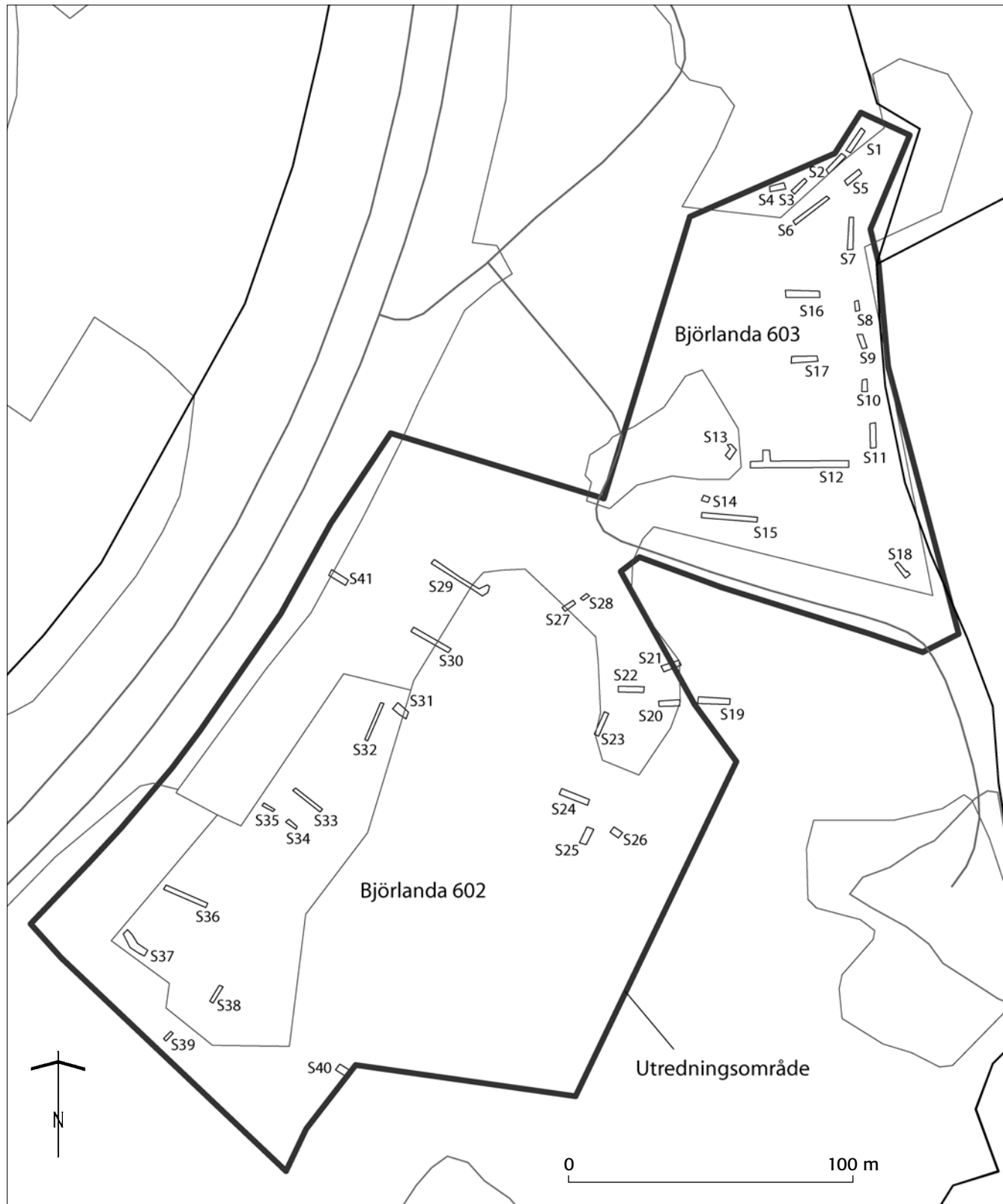
Höjdsystem: RH 90.

Dokumentationshandlingar som förvaras i Antikvarisk-topografiska arkivet (ATA), RAA, Stockholm: 65 digitala färgfoton med Unr 4900:1–65.

Digital dokumentation: förvaras på UV Väst.

Bilagor

Bilaga 1a. Schaktplan

**Bilaga 1b. Schaktbeskrivningar – Bohuslän, Björlanda socken,
Sörred 7:3, RAÄ 602 och 603**

Id	Namn	Subklass	Area (m ²)	Beskrivning
456	S1	Schakt	16,15	9,5×1,7 meter. Fyllning: 0,1–0,2 meter matjord direkt på berg. Mycket rödsgods, järnföremål och stenkol i matjorden. Förvånansvärt lite tegel. En keramikskärva, tunt rödgods, relativt grovt magrat, övrigt slagen flinta, järnfragment och lerslagg påträffades också i schaktet
457	S2	Schakt	12,60	7×1,8 meter. Fyllning: 0–0,5 meter matjord. Därunder flammig brunbeige sand
458	S5	Schakt	9,75	6,5×1,5 meter. Fyllning: 0–0,25 meter matjord. Därunder ljus beige sandinblandad lera
460	S6	Schakt	22,5	15×1,5 meter. Fyllning: 0–0,25 meter matjord. Därunder beige sandinblandad lera. Två anläggningar i schaktet. En väg, som finns medtagen på historiska kartor och ett stolphål. Vägen är 3 meter bred och fyllningen utgörs av brun sand och mycket sten, både skärvig och rundad till formen
463	S3	Schakt	9,45	6,3×1,5 meter. Fyllning: 0–0,3 meter matjord. Därunder flammig brunbeige sand. Övrigt slagen flinta i schaktet
464	S4	Schakt	11	5,5×2 meter. Schaktet upptogs väster om ett utdikad dike och invid en stensamling (någon form av röse?) strax nedanför berg i dagen. Fyllning: Delvis stenfyllning i matjorden, som är 0–0,3 meter tjock. I matjorden påträffades gods från historisk tid. Därunder brunflammig sandinblandad lera. Eftersom flera liknande rösen upptäcktes inom utredningsområdet och man kan misstänka att de sentida odlingsrösen delvis upplagts på äldre rösen (någon eller några kan kanske vara grav/gravar) borde några utvalda förundersökas
467	S7	Schakt	22	11×2 meter. Fyllning: 0–0,4 meter matjord. Ev kulturpåverkan i botten av matjordslagret, kol och något sot. I botten flammig, stenig och sandinblandad lera
468	S8	Schakt	6	4×1,5 meter. Schaktet upptaget 10 meter söder om cementerad brunn (?). Fyllning: 0–0,3 meter matjord. Därunder beige sandinblandad lera
469	S9	Schakt	8,5	5×1,7 meter. Fyllning: 0–0,3 meter matjord. Därunder ljusbrun sand. Ett stolphål, 0,25 meter i diameter i schaktet
471	S10	Schakt	8	4×2 meter. Fyllning: 0–0,3 meter matjord. Därunder ljusbrun sand. Plogspår i sanden
472	S11	Schakt	15,30	8,5×1,8 meter. Fyllning: 0–0,25 meter matjord. Därunder ljusbrun sand. Övrigt slagna flintor i schaktet och ett troligt neolitiskt avslag
473	S12	Schakt	69	34,5×2 meter, samt 4×2,5 meter utökning norrut. Schaktet upptogs i västlig riktning mot ett impediment i åkermarken. Fyllning: 0–0,2/0,3 meter matjord, därunder brun sand. I västra delen av schaktet, i lera, påträffades ett flertal anläggningar. Övrigt slagna flintor observerades i schaktet, liksom rödgods från historisk tid och eventuell keramik. Plogspår i östra delen av schaktet
483	S13	Schakt	11	Schakt 5,5×2 meter. Schaktet upptaget invid ett odlingsröse för att se om röset ligger direkt på berget eller på ett äldre röse. Röset ligger på berget. Sentida odlingsröse (i samband med uppodlingen i början av 1900-talet)
484	S14	Schakt	5	2,5×2 meter. Enbart grästov 0–0,1 meter och därunder berg
485	S15	Schakt	36	20×1,8 meter. 0–0,4 meter matjord. Därunder flammig, sandinblandad lera. I schaktet påträffades många diken och dräneringar. Noteras bör att åkern öster om berget är dikad likt den på Halvorsängens inägor. Strax söder om schaktet löper parallellt ett sådant större dike som troligtvis har samband med 1900-talets uppodling
486	S16	Schakt	30	12×2,5 meter. Fyllning: 0–0,3 meter matjord och därunder flammig sand. I schaktet påträffades fyra stolphål, en härd och en ränna. Övrigt slagen flinta, slagg och keramik samt rödgods och monokel noterades i matjordsfyllningen. Den förhistoriska keramiken kom dock i mörkfärgning i övergången till underliggande sand. Fragment av grovt spjälkat kärl
487	S17	Schakt	18	9×2 meter långt. Fyllning: 0–0,3 meter matjord. Därunder flammig sandinblandad lera. Övrigt slagen flinta påträffades i schaktet och ett troligt neolitiskt avslag
494	S18	Schakt	9	6×1,5 meter långt. Upptogs i den sydöstra delen av åkern, strax nordväst om RAÄ 290 (stenåldersboplats med svallat äldre mesolitiskt material i ett gruslager). Fyllning: 0–0,3 meter matjord, 0,3–0,45 meter ljust brungrått sandlager, 0,45–0,6 meter mörkgrått sandlager, 0,6–0,7 meter gruslager med 11 patinerade flintavslag och övrigt slagna flintor, 0,7–2 meter gulbrun flammig blågrå lera

Id	Namn	Subklass	Area (m ²)	Beskrivning
496	S19	Schakt	22	11×2 meter långt schakt. Fyllning: 0–0,15 meter matjord, 0,15–0,25 meter mörkbrunt grusigt stenlager med övrigt slagen flinta. Därunder berg
497	S20	Schakt	12,6	7×1,8 meter. Fyllning: 0–0,3 meter matjord, 0,3–0,45 meter grusigt sandlager, 0,45–0,6 meter brunt sandlager i västra delen, i den östra berg vid 0,45 meter. Rödgods och övrigt slagen flinta observerades i schaktet
498	S21	Schakt	13	6,5×2 meter. Fyllning: 0–0,3 meter matjord, därunder grusig, flammig morän med sand- och lerinblandning
499	S22	Schakt	18	9×2 meter. Fyllning: 0–0,2 meter matjord, 0,2 meter– ljusbrun grusinblandad sand. Övrigt slagen flinta påträffades i schaktet, liksom rödgods och porslin. Eventuell terrassering i nord-sydlig riktning? Tre anläggningar observerades väster om terrasseringen eller stenraden
503	S23	Schakt	12,75	8,5×1,5 meter. Fyllning: 0–0,2 meter matjord. Därunder ljusbrun flammig sandinblandad lera
505	S24	Schakt	21	10,5×2 meter. Fyllning: 0–0,2 meter matjord, 0,2–0,35 meter flammig lerinblandad sand, 0,35 meter– gulbrun lera. En övrigt slagen flinta observerades i schaktet
506	S25	Schakt	15	6×2,5 meter. Fyllning: 0–0,25 meter matjord, därunder sandinblandad lera. Tre stycken övrigt slagen flinta
507	S26	Schakt	6,25	2,5×2,5 meter. Fyllning: 0–0,2 meter matjord (skogsförna), därunder sandinblandad lera. Inga fynd
508	S28	Schakt	7,5	5×1,5 meter. Stört område, troligtvis i samband med byggnationen av bilprovningen och elstationen 5 meter nordväst om schaktet
509	S27	Schakt	6,75	4,5×1,5 meter. Lerinblandat och stort direkt under torven. I den västra delen av schaktet berg 0,2 meter under torven
510	S29	Schakt	28,8	24×1,2 meter. Fyllning: 0–0,25 meter matjord, 0,25–0,35 meter sand. Därunder gråbrun lera. I schaktet finns en mörkfärgning (trolig härd), ett stenlagt dike, en ränna (hålväg?), en grop och en härd i den gulbruna leran i den västra delen av schaktet. Schaktet är upp-taget väster om ett nord-sydligt orienterat bergsparti. Flintavslag, järnbit, mynningsbit (dåligt bränt rödgods) och lerslagg påträffades i schaktets östra del. I åkermarken i väster observerades också porslin (ostindiskt gods)
522	S30	Schakt	27	15×1,8 meter. Fyllning: 0–0,25 meter matjord, 0,25–0,35 meter sand. Därunder gulbrun lera. Flintavslag och rödgods observerades i schaktet. Ett stenlagt dike på terrasseringen, en grop, en ränna och ett lager påträffades i schaktet
529	S31	Schakt	15,9	5,3×3 meter. Fyllning: 0–0,25 meter matjord, 0,25–0,40 meter brun humös sand, 0,4 meter– gulbrun sand i östra delen, gulbrun lera nedanför terrassering i väster
537	S32	Schakt	18,2	14×1,3 meter. Fyllning: 0–0,30 meter matjord, 0,30 meter gulbrun lera
538	S33	Schakt	15,6	12×1,3 meter. Fyllning: 0–0,35 meter matjord, 0,35 meter– gulbrun lera
543	S34	Schakt	5,2	4×1,3 meter. Fyllning: 0–0,35 meter matjord, 0,35 meter– gulbrun lera
544	S35	Schakt	5,2	4×1,3 meter. Fyllning: 0–0,35 meter matjord, 0,35 meter– gulbrun lera
545	S36	Schakt	20,8	16×1,3 meter. Fyllning: 0–0,25 meter matjord, 0,25 meter– berg i väster, 0,25–0,35 meter brun sand i öster, 0,35 meter– gulbrun lera på berg i öster. En anläggning
547	S37	Schakt	31,5	10,5×3 meter. Fyllning: 0–0,25 meter matjord, 0,25–0,35 meter grusig sand i väster, i öster bara sand, 0,35– gulbrun lera med svarta torvliknande mörkfärgningar
548	S38	Schakt	8,45	6,5×1,3 meter. Fyllning: 0–0,25 meter matjord, 0,25 meter– gulbrun lera
551	S39	Schakt	4,55	3,5×1,3 meter. Fyllning: 0–0,15 meter matjord, 0,15 meter– berg
552	S40	Schakt	9,6	4×2,4 meter. Fyllning: 0–0,30 meter matjord, 0,30–0,50 meter brun sand, 0,50 meter– gulbrun lera. En anläggning
5001	S41	Schakt	15,4	7×2,2 meter. Fyllning: 0–0,25 meter matjord, 0,25–0,45 meter brun sand, 0,45–0,65 meter ljusbrun sand, 0,65–1,5 meter sandinblandad grågul lera
Area totalt:			660,3	

Bilaga 2. Lista över arkeologiska objekt (anläggningar) – Bohuslän, Björlanda socken, Sörred 7:3, RAÄ 602 och 603

Id	Subklass	Beskrivning
2	Odlingsröse	Mindre odlingsröse upplagt på berg. Troligtvis sentida, i samband med att man började bruka åkern i början av 1900-talet. Odlingsröset är 2,5 meter i diameter stort
3	Stolprest	Stolprest (?) invid vägg (A531)? Kol, sot och klumpar av bränd lera. Stratigrafiskt beläget i skikt ovanför härden A530. Anläggningen är cirka 0,25 m i diameter (kol och sot)
5	Grop	0,4 meter i diameter, 0,15 meter djup. Kol och sot i gropen
6	Odlingsröse	Odlingsröse nedanför en rak öst-västligt orienterad bergskant. Delvis övertorvat. Odlingsröset är cirka 5 meter i diameter stort. Stenar synliga i ytan och delvis övertorvade. Sentida odlingssten upplagd på ett äldre dito? Bör förundersökas
459	Grop	0,4 meter i diameter stor. Kan också vara ett stolphål. Ej grävd
461	Stolphål	0,3 meter i diameter stort
462	Väg	Historiskt känd grusväg som finns på kartan från 1930-talet
465	Lager	Kulturpåverkat lager. Kol, sot och skörbränd sten. Utbredningen är ungefär 2,5x1,5 meter i schaktet
470	Stolphål	0,25 meter i diameter stort
474	Stolphål	0,3 meter i diameter stort
475	Stolphål	0,3 meter i diameter stort
476	Stolphål	0,3 meter i diameter stort
477	Stolphål	0,3 meter i diameter stort
478	Grop	0,5 meter i diameter stor
479	Stolphål	0,3 meter i diameter stort
480	Stolphål	0,3 meter i diameter stort
481	Stolphål	0,3 meter i diameter stort
488	Stolphål	0,3 meter i diameter stort
489	Stolphål	0,4 meter i diameter stort
490	Stolphål	0,3 meter i diameter stort
491	Stolphål	0,3 meter i diameter stort
492	Härd	0,5 meter i diameter stor. Ligger invid schaktkanten, utbredning oklar. Är belägen i brun sand
493	Ränna	Rännan är 0,6x0,3 meter stor och sotfylld
495	Lager	Gruslager med ett patinerat flintmaterial. Inga typartefakter eller kärnor påträffades, endast avslag och övrigt slagen flinta
500	Ränna	0,8x0,3 meter
501	Stolphål	0,2 meter i diameter stort, 0,1 meter djupt. Undersökt till 50 %
502	Grop	0,4 meter i diameter stor
511	Odlingsröse	Rundat ovalt till formen. 2,5x2,1 meter. Delvis övertorvat och i schaktkanten ses ställvis flera lager sten
512	Härd	Osäker härd. Kol och sotbemängt, sandigt lager 0,2 meter under odlingsstenen. Anläggningen fortsätter in under schaktkanten. Bör förundersökas.
513	Odlingsröse	Sentida röjningsröse upplagt på berg. Cirka 1,8 meter i diameter stort och runt till formen.
514	Odlingsröse	Troligt odlingsröse. 2,5 meter i diameter och rundat ovalt till formen. Övertorvat (endast någon enstaka sten synlig) och beväxt med ormbunkar, samt beläget nedanför bergskanten i sandig mark. Bör förundersökas
515	Dike	Stenlagt "dike" invid ett odlingsröse
516	Ränna	0,6 meter bred, längd ej mätbar. Kan vara någon slags hålväg? På terrassering väster om ett berg. Synlig på Eniro-kartan över området. Löper ifrån sydväst mot nordost

Id	Subklass	Beskrivning
517	Grop	0,3 meter i diameter. Kan vara stolphål
518	Härd	0,8 meter i diameter. Ej grävd. I ytan kol och sot. Dränering dragen genom härden
523	Dike	Stenlagt dike fortsättning på A515? Börjar i schaktet och löper norr ut. 0,3 meter brett, ca 1 meter långt i schaktet
525	Mörkfärgning/grop	0,7 meter i diameter stor mörkfärgning
527	Ränna	0,3 meter bred och lika lång som schaktet är brett
528	Lager	Mörkfärgat lager. Ej grävt. Utbredning i schaktet 3 (öst väst)×1,5 meter (nord-syd)
530	Härd	Härd i undre lager i schaktet. Uppskattningsvis 1,3 meter i diameter stor, ej helt framtagna. 1,5 meter öster om härden återfinns en gärdesgård. Under gärdesgården ligger en stenpackning. Under småstenpackningen återfinns ett 0,3 meter tjockt och fyndrikt sandlager
531	Stenrad/vägg	Stenrad (ca 0,2 meter bred och 0,5 meter lång) belägen högre upp i schaktet. I stenraden och direkt öster om den samma återfanns lerklining, kol och sot. (brunnen stolpe?). Stenraden är belägen 0,15 meter över härden, som är synlig på en lägre nivå. Två koncentrationer av kol och lerklining ses invid A531
533	Rest av röse/stensättning?	Avskiljer sandig mark i öster från lerjorden i väster. Stenar upplagda i flera lager. Anläggningen syntes inte ovan mark utan dess norra kant återfanns i schakt 31. Dock ligger den på en förhöjd avsats/terrassering. A533 finns markerad som en rund vit fläck på 1814 års karta. A533 kan ha förstörts vid uppodlingen på 1900-talet
536	Röse	Ungefär 6 meter i diameter stort och en meter högt. I mitten ses en grop. Stenarna i rösets topp är 0,5-0,7 meter i diameter stora. De ligger på övertorvade stenar. Bör förundersökas, liksom området runt omkring anläggningen. A536 finns med på kartan från 1814. Det kan nog finnas fler anläggningar i området. På kartan från 1814 finns tre markeringar inprickade. Vi fann två av dem vid utredningen
539	Stolphål	0,3 meter i diameter stort
540	Stolphål	0,3 meter i diameter stort
541	Stolphål	0,3 meter i diameter stort
542	Stolphål	0,25 meter i diameter stort
546	Grop/stolphål	0,3 meter i diameter stor/stort
549	Stolphål	0,25 meter i diameter stort
550	Röjningssten upplagd på röse?	Sentida röjningssten, stängsel och stolpar upplagda på ett tidigare övertorvat röse (övertorvat i den norra delen av anläggningen). 16×6 meter stort. Kanske en anläggning i botten (?). Bör förundersökas

Figurförteckning

Fig. 1. Utsnitt ur GSD-Sverigekartan med platsen för utredningen markerad.....	4
Fig. 2. Utsnitt ur Blå kartan, blad 61 Göteborg, med platsen för utredningen markerad. Skala 1:100 000.	6
Fig. 3. Utsnitt ur Fastighetskartan, blad 7B 1c, med utredningsområdet markerat. Skala 1:10 000.	7
Fig. 4. Miljöbild tagen från nordnordöst över åkermarken i den södra delen av utredningsområdet. Foto: Petra Nordin.	8
Fig. 5. Utdrag ur FMIS (Fornminnesregistret). De nyupptäckta fornlämningarna har fått beteckningarna RAÄ 602 och 603 i Björlanda socken.....	8
Fig. 6. Rektifierad karta från 1814 över Sörreds ägor. På kartan är utredningsområdet markerat. De fem odlingsrösena och de tre röseliknande lämningarna är inlagda som röda fyllda prickar på kartan. Två av de vid utredningen inmätta anläggningarna finns markerade som vita runda ringar på kartan från 1814. Skala 1:2500.....	9
Fig. 7. Schaktplan med inmätta anläggningar. Skala 1:2000.....	11
Fig. 8. Schakt 31 från öster. Foto: Petra Nordin.....	12
Fig. 9. Röset innanför gårdesgården fotograferat från öster. Foto: Petra Nordin.....	13

Boplatslämningar, odlingsrösen och röseliknande lämningar vid Volvo PV

På uppdrag av Volvo Real Estate Group AB, och enligt beslut fattat av länsstyrelsen i Västra Götalands Län, har Riksantikvarieämbetets arkeologiska uppdragsverksamhet UV Väst under tre dagar i december 2009 utfört en utredning inom fastigheten Sörred 7:3 på Hisingen. Vid utredningen upptäcktes förhistoriska boplatslämningar och fynd. Fem odlingsrösen och tre röseliknande lämningar upptäcktes också.